

Bir Cönkten Hareketle Cezmî Mahlaslı Bir Şair ve Dîvânçesi

Mutlu Muhammet AKTAŞ

Dr. Milli Eğitim Bakanlığı, Ordu Türkiye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1145-3342>

mutlumaktas@hotmail.com

Atıf Bilgisi: Aktaş, Mutlu Muhammet. "Bir Cönkten Hareketle Cezmî Mahlaslı Bir Şair ve Dîvânçesi". *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 32 (Temmuz 2024), 61-103. <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1461502>.

Geliş Tarihi	29.03.2024
Kabul Tarihi	22.04.2024
Yayın Tarihi	01.07.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Araştırma Makalesi	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Beyan	
Benzerlik Taraması	Yapıldı – Turnitin
Etik Bildirim	divanedebyatidergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

ÖZET

Mecmûa ve cönkler Türk edebiyatı ve kültürü için önemli kaynak eserler arasında yer almaktadır. Yapılan çalışmaların sayısı arttıkça bu özellikleri daha belirgin hâle gelmekte ve yeni yaklaşımların geliştirilmesine olanak sağlanmaktadır. Bunlar arasında cönklerde klasik Türk edebiyatı şairlerine ve eserlerine azımsanmayacak kadar yer verildiği hususudur. Birçok çalışmayla ortaya konulmuş bu yaklaşım cönklerin Türk edebiyatına katkısının sadece halk edebiyatı sınırlarında kalmadığını göstermiştir. Cönklerin klasik Türk edebiyatı için yerini ve katkısını belirlemiştir. Çalışmaya konu olan cönk de içinde halk şiirine ait birkaç manzumenin yanında daha çok klasik Türk edebiyatı ürünlerini barındırdığı gibi Fars edebiyatına mensup şairlerin manzumelerini de ihtiva etmektedir. Bu manada cönklerin klasik Türk edebiyatı için önemini destekler niteliktedir. Cönk, Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda "06 Mil. Yz. Cönk 140" arşivo numarası ile kayıtlıdır. İçinde manzumeleri tespit edilen sanatçılar arasında Cezmî mahlaslı bir şair de bulunmaktadır. Üstelik şairin bir Dîvânçe'sine yer verilmiştir. Cöngün içinde dağınık şekilde yer alan Dîvânçe'de şaire ait 103 gazel ve 2 müseddese rastlanmıştır. Makalede şairin Dîvânçe'sinin tanıtılmasının yanında cönklerin klasik Türk edebiyatına katkısının gösterilmesi ve bu konuda yapılan çalışmalara katkıda bulunulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda öncelikle çalışmaya konu olan cönk hakkında bilgi verilmiş, ayrıca Cezmî'ye ait manzumeler şekil ve muhteva yönünden incelenmiştir. Çalışmanın sonunda şairin 20 gazeli ile birlikte iki müseddesi örnek manzumeler olarak sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: cönk, mecmûa, Cezmî, klasik Türk edebiyatı..

A Poet with the Pseudonym Cezmî and His Divance,
Based on a Cönk

Mutlu Muhammet AKTAŞ

Dr., Ministry of Education, Ordu Türkiye

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1145-3342>

mutlumaktas@hotmail.com

Citation: Aktaş, Mutlu Muhammet. "A Poet With The Pseudonym Cezmî and His Divance, Based On A Cönk". *The Journal of Ottoman Literature Studies* 32 (July 2024), 61-103. <https://doi.org/10.15247/devdergisi.1461502>.

Date of Submission	29.03.2024
Date of Acceptance	22.04.2024
Date of Publication	01.07.2024
Peer-Review	Double anonymized - Two External
Research Article	
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	divanedebiyatidergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

ABSTRACT

Mecmua and conks are among the important source works for Turkish literature and culture. As the studies increase, these qualifications are further strengthened and new approaches are enabled to be developed for them. Among these, there is a significant amount of space for classical Turkish literature poets and their works in conks. This approach, which has been revealed through many studies, has shown that the contribution of conks to Turkish literature is not limited to folk literature. Studies even determined the place and contribution of conks to classical Turkish literature. Conk, which is the subject of the study, contains a few poems belonging to folk poetry, as well as poems belonging to poets from classical Turkish literature and even Iranian literature. In this sense, it supports the importance of conks for classical Turkish literature. Conk is registered in the National Library Manuscripts Collection under the archive number "06 Mil Yz Cönk 140". Among the artists whose poems were identified, there is also a poet with the pseudonym Cezmî. In fact, a Divance of the poet is included. Divance, which is scattered throughout Conk's, contains 103 ghazals and 2 müseddes belonging to the poet. In addition to introducing the poet's Divance, the article aims to demonstrate the contribution of conks to classical Turkish literature and to contribute to the studies on this subject. In this sense, first of all, information about conk is given. In addition, Cezmî's poems were examined in terms of form and content. At the end of the study, 20 ghazals and two museddas of the poet were presented as sample poems.

Keywords: conk, mecmua, Cezmî, classical Turkish literature.

Giriş

Mecmûa ve cönkler edebiyat tarihimize zengin malzeme sunmalarının yanı sıra içerdikleri şiir/edebiyat dışı kayıtlarla başta halk bilimi olmak üzere sosyoloji, kültür tarihi, dinler tarihi, hatta alternatif tıp ve farmakoloji gibi çok farklı alanlar için de üzerinde çalışılmayı bekleyen verimli kaynaklardır (Köksal 2016: 28). Her ikisi birbiriyle kıyaslandığında cönklerin, içlerinde birçok malzeme barındırdıklarından mecmûalara göre içerik bakımından daha zengin oldukları söylenebilir (Aksoyak 2016: 7). Buna rağmen cönkler hakkında yapılan çalışmaların yeterli olmadığı açık bir gerçektir. Ayrıca henüz ulaşılamamış cönklerin bulunması kadar mevcut cönkler üzerinde de kapsamlı çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Cönkler kendine özgü biçim ve muhtevalarıyla Türk kültür mirasının mühim eserleri arasında yer almakla birlikte Türk yazı geleneği içinde önemli bir yere sahiptir. Onlar için sözlü kültürün yazılı belgeleri hatta ilk derleme örnekleri de denilebilir (Duran 2016: 42). Ayrıca mecmûalar genellikle klasik Türk şiiriyle ilişkilendirilirken cönkler halk şiiriyle birlikte zikredilir. şu da bir gerçektir ki cönkler sadece halk şairlerinin şiirlerini ve destanlarını bir araya getiren toplamalardan ibaret değildir. İçlerinde klasik Türk edebiyatı şairlerinin manzumeleri de bulunmaktadır. Hatta kimi cönklerde yalnızca klasik Türk edebiyatı şairlerinin şiirleri toplanmıştır (Taşlıova 2006: 90; Sakaoğlu 1985: 219; Gökyay 1984: 112-113, 117). Bu durum mecmûalar için de geçerlilik arz etmektedir. Onların da halk şiirine ait ürünleri barındıkları sıklıkla görülen bir durumdur. Çünkü hem halk edebiyatı hem de klasik Türk edebiyatı, Türk edebiyatının birbirleriyle ilişkili uzun soluklu edebî gelenekleridir (Sona 2016: 76). Mecmûalarda halk edebiyatı, cönklerde ise klasik Türk edebiyatı ürünlerini görmek mümkündür.

Yapılan birçok çalışma klasik Türk şiirine ait ürünlerin cönklerde azımsanmayacak sayıda olduğunu göstermektedir. Mehmet Fatih Köksal'ın tespitlerine göre klasik Türk edebiyatına ait ürünlerin cönklerde yer alma oranı yüzde 25'tir (2017: 275). Mehmet Gürbüz'e göre ise bazı cönklerde klasik Türk şiirine mensup kimi şairlerin halk şairlerinden, bazı mecmûalarda da kimi halk şairlerinin klasik Türk şiirine mensup şairlerinden daha fazla manzumesine yer verilmiştir (2012: 56). Bu tür tespitler cönkler ve

mecmûalar üzerinde çalışma yapanlar için farklı bakış açıları geliştirmelerini sağlamaktadır. Aynı zamanda halk ve klasik Türk edebiyatı araştırmacıları için daha geniş bir evrene ulaşmaları hususunda teşvik edici olmaktadır.

Çalışmaya konu olan cöngün içeriği incelendiğinde klasik Türk şairlerinin sayısının bariz oranda halk şairlerine göre fazla olduğu görülmektedir. Bu bakımdan yukarıda ifade edilen klasik Türk edebiyatına ait ürünlerin halk edebiyatına göre fazla olduğu cönklerle örnek gösterilebilecek niteliktedir. Ayrıca içinde bir dîvânçeyi barındırması bakımından da önemli bir yere sahiptir. Bu açıdan değerlendirildiğinde gerek cönk gerek Cezmî *Dîvânçe*'sinin tanıtılması önem arz etmektedir.

Bu makalede öncelikle çalışmaya konu olan cöngün tavsifi yapıp ardından içinde manzumeleri yer alan şairler arasında bulunan Cezmî'nin kim olduğu üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda Türk edebiyatında Cezmî mahlaslı şairler hakkında bilgi verildikten sonra şairle ilgili tezkiireler ve biyografik kaynaklar üzerinden tespitlerde bulunulacaktır. Ayrıca Cezmî'nin *Dîvânçe*'sindeki manzumelerin tertip biçimi, nazım şekilleri, ahenk ile ilgili özellikleri, dil ve üslubu ile muhtevası hakkında değerlendirmeler yapılacaktır. Son olarak *Dîvânçe*'de yer alan manzumelerle ilgili örnekler sunulacaktır.

Örnek manzumelerin seçiminde şairin edebî kişiliğini en iyi yansıtanların olmasına özen gösterilmiştir. Açıklamalar yapılırken sadece örnek olarak sunulan manzumeler değil, *Dîvânçe*'deki diğer manzumelerden de yararlanılmıştır. Böylece daha kapsamlı değerlendirmeler yapılması hedeflenmiştir.

1. Cöngün tavsifi

Çalışmaya konu olan cönk Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı yazma eserler veri tabanında Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu "06 Mil. Yz. Cönk 140" arşiv numarası ile kayıtlıdır. Mürettibi belli değildir. İstinsah tarihi 1260/1845 olarak kaydedilmiştir. 107x220 mm. boyutlarında, şirazeli kırmızı meşin bir cilt içerisinde filigranlı kâğıt üzerine yazıldığı arşiv bilgileri içinde yer almaktadır. 193 varaktan oluşmaktadır. Bazı varaklar boş iken bazılarında ilaç tariflerine rastlanmaktadır. Cönkte Bağdâtlı

Rûhî, Bahâyî, Bâkî, Bedrî, Çâkerî, Dürrî, Fakîrî, Fehîm-i Kadîm, Fethî, Figânî, Fuzûlî, Hâfız, Hakkî, Hamdî, Hâmid, Hüdâyî, Kâsım, Kemâl Ümmî, Kırımî, Latîfî, Mezâkî, Nâbî, Nâ'ilî, Nazîf, Necâtî, Nehârî, Nesîmî, Niyâzî, Nüzhet, Pîr Sultân Abdâl, Râgıb, Refîkî, Remzî, Sabrî, Sâkıb, Sıdkî, Surûrî, Sûzî, Şeyh Vefâ, Şîrîn, Tıflî, Uyûnî, Vusûlî, Vecdî, Yazıcıoğlu, Ziyâ mahlaslı şairlerin manzumeleri bulunmaktadır.

2. Türk edebiyatında Cezmî mahlaslı şairler

Tezkireler ve biyografik kaynaklarda Cezmî mahlaslı sadece bir şaire rastlanmaktadır. XVII. yüzyılda yaşadığı belirtilen şair hakkında Seyrek-zâde Mehmet Âsım'ın *Zeyl-i Zübdetü'l-Eşâr*'ında (Coşkun 2019: 42), Mehmet Tevfik'in *Kâfile-i şu'arâ*'sında (Kutlar Oğuz, Koncu, Çakır 2017: 156), şeyhi Mehmed Efendi'nin *Vekâyi'u'l-Fuzalâ*'sında (Ekinci 2018: 1949-50) ve Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi'nin *Tezkiretü'ş-şu'arâ*'sında (İnce 2018: 159-160) ailesi, mesleği, görev yaptığı yerlerle ilgili bilgiler verilmiştir. Güftî'nin *Teşrifâtü'ş-şu'arâ*'sında ise Mevlânâ Cezmî Çelebi İbnü'l-Mevlâ Yahyâ Efendi Birâder-i Bahâyîü'l-merhûm başlığı ile tanıtılmıştır. Burada Cezmî'nin nazik edalı bir şair olduğu, şiirlerinin taze hayalleri barındırdığı söylenerek (Yılmaz 2019: 47) şairlik yönünden kısaca bahsedilmiştir. Ali Emiri, *Tezkire-i şu'arâ-yı Âmid*'inde edebî kişiliği hakkında bilgi vermemekle birlikte Evkaf Kâtibi Ferîdûn Çelebî, Fuzûlî, Kazasker Abdalbâkî Arif Efendi, Mevlevî Gavsî Dede, Mezâkî, Râşid, Sabrî, şerîf gibi şairlerin gazellerine yazdığı nazirelere ait birer beyit ile Cezmî'nin şiirlerine kendisinin yazdığı nazirelerden alınmış beyitlere yer vermiştir (Kadıoğlu 2018: 176-181).

Bu tezkirelerin dışında Visali Musalı, Azerbaycan Millî Bilimler Akademisi El Yazmalar Enstitüsünde Sadık Bey Afşar'ın külliyatındaki bir tezkirede Cezmî mahlaslı derviş şairin bir beytinin yer aldığını (Musalı 2015: 86) belirtmektedir. Ancak anılan şairle yukarıda zikredilen şairin farklı kişiler olup olmadığı hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Bundan dolayı ikinci bir Cezmî mahlaslı şairden söz edilememektedir.

Tezkirelerde anılan Cezmî hakkında *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nde İsmail Hakkı Aksoyak, CEZMÎ, Hurremî, Aziz Efendi-zâde Mehmed Abdülkerîm Cezmî Efendi maddesi ile kapsamlı

bilgiler vermiştir. İlgili maddede şairin Sultan IV. Mehmed'in saltanat yıllarında şeyhülislâm olan şair Bahâyî Efendi'nin küçük kardeşi, Azîz Efendi-zâde Yahyâ Efendi'nin oğlu, asıl adının da Mehmed Abdülkerim olduğu; Osmanlı topraklarının birçok yerinde önce müderrislik sonra kadılık yaptığı ve Diyarbakır'da vefat ettiği (Aksoyak: 2020) gibi bilgiler sunulmuştur. Gerek yukarıda zikredilen tezkirelerde gerek Aksoyak'ın şair ile ilgili oluşturduğu maddede yer alan örnek manzumelerin hiçbirisi *Divânçe*'de bulunmamaktadır. Bunun yanında cönkte şiirleri bulunan Cezmî ile aynı kişi oldukları söylenememektedir.

3. Cezmî

3.1. Hayatı ve edebî kişiliği

Çalışmaya konu olan Cezmî mahlaslı şair hakkında yukarıda da belirtildiği üzere biyografik kaynaklarda ve tezkirelerde kendisine ya da eserine ait herhangi bir bilgiye tesadüf edilememektedir. Bu nedenle şair ile ilgili bilgi sahibi olunabilecek tek kaynak *Divânçe*'dir. Ancak buradaki manzumelerde nesebi, doğum yılı ve yeri, ölümü, ailesi ve mesleği gibi hayatı ile herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Ayrıca cöngün mürettibi de şairle ilgili bir bilgi sunmamıştır. Bu nedenle mevcut kaynaklar ışığında şairin hayatı hakkında bilgi edinmek mümkün değildir. Aynı zamanda ilgili hususlarda herhangi bir değerlendirme yapılmasının da yanıtıcı olacağı açıktır.

Cezmî'nin hayatı bahsinde olduğu gibi edebî kişiliği hakkında da tek kaynak *Divânçe*'sidir. Burada yer alan manzumelere bakıldığında Cezmî'nin şiir ve şairlik ile ilgili görüşlerini mısralara aktarmadığı görülmektedir. Şair kendisini birkaç mısra dışında övmediği gibi diğer şairler hakkında da övgü ya da tenkit ifadeleri kullanmamıştır. Cönkte sadece Cürmî (94a) ve Rif'atî (95b) mahlaslı iki şairin gazeline yazdığı iki tahmis bulunmaktadır. Kaynaklara bakıldığında adı geçen şairlerden sadece saz şairi olduğu ve XIX. yüzyılda yaşadığı düşünülen Cürmî mahlaslı bir şaire rastlanmıştır (Çakır: 2020). Rif'atî mahlaslı ise biri XVI, diğeri XVII. yüzyıllarda yaşamış klasik Türk şiirine mensup iki şaire tesadüf edilmiştir (Aksoyak: 2020). Cezmî'nin tahmisini anılan bu şairlerin şiirlerine mi yoksa henüz kaynaklarda yer almayan aynı mahlaslı başka şairlerin gazeline mi yazdığı tam olarak bilinmemektedir. Bütün

bunlar şairin hangi yüzyılda yaşadığı, hangi edebî geleneğe mensup olduğu, hangi şairlere öykündüğü; kimleri etkilediği gibi konularda kesin bilgiler sunulmasına olanak vermemektedir.

3.2. *Dîvânçe*'si ve eserin tertibi

Cezmî'nin ulaşabildiğimiz tek eseri olan *Dîvânçe* cönkte dağınık şekilde bulunur. 103 gazel ve 2 müseddesten oluşmaktadır. Eserin Cezmî'ye ait bir dîvânçe olduğu 47a ve 47b sayfaları arasına kırmızı mürekkeple haşiye olarak yazılan "*Dîvânçe*-i Cezmî Rahmetu'llâhi 'Aleyh" ifadesi ile belirtilmiştir.

İlk gazel cöngün 47a varağında yer almaktadır. 48 ile 51. varaklarda Bağdatlı Rûhî'ye ait gazeller bulunmaktadır. Cezmî'ye ait diğer gazeller 52a'da başlamış, 77b'de son bulmuştur. Müseddesler ise 79a ile 80b varaklarında yer almaktadır. Böylece mürettip *Dîvânçe*'yi bir bütün hâlinde değil üç farklı yerde, araya başka şairlerin manzumelerini katarak vermiştir. Ancak gazeller, klasik dîvân tertibi esas alınarak Arap harflerine göre -hurûf-ı hecâ formunda- sıralanmıştır. Buna göre elif (ا) 8 gazel, be (ب) 3 gazel, te (ت) 5 gazel, sâ (ث) 1 gazel, cîm (ج) 2 gazel, hâ (ح) 2 gazel, hâ (خ) 1 gazel, dâl (د) 1 gazel, zâ (ذ) 1 gazel, râ (ر) 15 gazel, zâ (ز) 8 gazel, sîn (س) 2 gazel, şın (ش) 2 gazel, tı (ط) 1 gazel, zı (ظ) 1 gazel, ayın (ع) 1 gazel, ğayın (غ) 2 gazel, kâf (ق) 4 gazel, kef (ك) 3 gazel, lâm (ل) 5 gazel, mîm (م) 9 gazel, nûn (ن) 7 gazel, vâv (و) 2 gazel, hâ (ه) 6 gazel, yâ (ی) 11 gazel şeklindedir.

3.3. Nazım şekilleri

Dîvânçe'de bulunan gazellerin bazılarının başına semâî, dîvân ve kalenderî gibi halk şiirinin aruzla yazılan nazım şekillerinin adları yazılmıştır. Mürettip özellikle fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla yazılan manzumelerin büyük çoğunluğuna dîvân, mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün kalıbıyla yazılanlara semâî, mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ülün kalıbıyla yazılanlara kalenderî başlığını; fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıbıyla yazılanlara ise "gazel" başlığını yazmıştır. Mürettibin aruz kalıplarından hareketle gazellere bu tür isimlendirmeye gitmesinin başlıca nedeninin halk şiirine aşinalığından kaynaklı olduğu açıktır. Aynı zamanda bu durum şiir zevkini gösteren bir olgudur. Mürettip cönkte bu özelliklerinden kaynaklı olarak tıpkı Cezmî'nin *Dîvânçe*'sinde

olduğu gibi Bağdatlı Rûhî'ye ait birçok gazele (51a-52b; 107a-119b) de dîvân ve semâî gibi başlıklar yazmıştır. Ayrıca Cezmî'ye ait bir manzumenin (70a) matla beytinde şair nazım şeklini gazel olarak açıkça belirtmiş olmasına karşın mürettip şiire "semâî" başlığını atmıştır:

Bugün bir nev gazel yazdım o dil-dârı begendirdim

Dönüp pervâneveş şehâ o gül-nârı begendirdim

(70a)

Bütün bunlar ışığında manzumelerin nazım şeklinin mürettibin yazdığı başlığa göre ifade edilemeyeceği açıktır. Aynı zamanda şairin kalem şairi olduğunu da söylememize imkân vermemektedir. Bu nedenle semâî, dîvân ve kalenderî şeklinde belirtilen tüm manzumeler klasik Türk şiiri nazım biçimi gazel olarak değerlendirilmiştir. Şairin de bilhassa dil ve üslup özellikleri ile şiirlerinin muhtevası bakımından klasik Türk şiirine mensup olduğu kanaati ağırlık kazanmıştır.

3.4. Vezin

Manzumelerin tamamı aruz vezni ile yazılmıştır. Şair, aruzun remel ve hezec bahirlerini kullanmıştır. *Dîvânçe'*de remel bahrinin fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbıyla 50 gazel, fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün kalıbıyla 12 gazel ve 2 müseddes; hezec bahrinin mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün kalıbıyla 13 gazel, mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün kalıbıyla 28 gazel bulunmaktadır. Böylece Cezmî'nin 64 manzumede remel, 41 manzumede hezec bahrini tercih ettiği anlaşılmaktadır.

*Dîvânçe'*de klasik Türk şiirine mensup şairlerin eserlerinde görüldüğü gibi imale, zihaf ve vasıl gibi aruz uygulamalarına sıklıkla rastlanmaktadır. Manzumelerde en çok imaleye tesadüf edilmektedir. Aşağıdaki beyitte koyu renkte altı çizili olarak belirtilmiş harfler imale uygulamalarına örnektir:

Beni **bu** hâlde kim görse dirîğâ dir ne hikmetdir

Bu deñl**ü** bî-vefâlık sen dil-ârâdan degil sâmi^c

(65a)

Sākiyā gel cāmi Şun yandı bu cānım ķandasın

Aldı bu miĥnet ğubārı ķevre yanım ķandasın

(72a)

Zihaf, uzun heceyi kısa okumaktır. Bu da kelimenin aslını ve alışılmış ahengin bozmasına neden olur. Ćünkü sesler kulaĝa hoř gelmez ve üstelik rahatsız edici olur. Bu nedenle imaleye göre büyük yanlış sayılmıştır (İpekten 2012: 157). Cezmī'nin manzumelerinde zihafalara oldukça fazla tesadüf edilir. Bu durum şairin aruzu şiire uygulama konusunda pek mahir olmadığını gösterebileceĝi gibi mürettibin manzumeleri yazıya geçirirken yapabileceĝi kusurlardan kaynaklı olabileceĝini de düşündürmektedir. řair ařaĝıdaki birinci beyitte fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün, ikinci beyitte fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıplarına aruzu uygularken birden fazla zihaf yapmıştır. Zihaf kalıpları koyu italik olarak gösterilmiştir:

Ćekdiğim bunca ĝamı āh cānā yoķ bir ülfet

Bu teĝāfül neden ey řühī 'aceb bu ĝaflet

(54a)

Yaķdı cismim nār-ı hicrān ařlā rāhat ķalmadı

Gel yetiş bezme sākī tende liyāķat ķalmadı

(75b)

Manzumelerde imale ve zihaf kadar olmasa da vasıllara da rastlanmaktadır. Bununla birlikte medler de nadir olarak görölmektedir. Ařaĝıdaki birinci beyitte "vasl"a, ikinci beyitte ise "med"e örnek uygulamalar mevcuttur:

Cezmī-i dil-ĥasteniñ ĥālīñ dīger-gün eylediñ

Gel sen_inřāf eyle kim artdı derūnumda melāl

(68a)

Bilmezem n'oldı 'aceb artdı hemān derdlerim

Ķana ĝarķ oldı yine aķdı bu dem ķeřmlerim

(69a)

3.5. Kafiye

*Dîvânçe'*de kafiye çeşidi olarak en fazla mürdefe rastlanmıştır. Buna göre 16 farklı şekliyle (-âc, -âd, -âğ, -âh, -âl, -âm, -ân, -âr, -iç, -îd, -îl, -üb, -ül, -ün, -ür, -ürî) 57 gazelde bu kafiye yer verildiği görülmektedir. Ayrıca 16 farklı şekilde (-â, -aş, -at, -ç, -ek, -em, -en, -er, -es, -et, -k, -l, -men, -r, -ş, -ü) 35 gazelde mücerred kafiye tesadüf edilir. En az ise 6 farklı şekilde (-âkat, -âlık, -âlim, -âne, -äre, -âyi') 10 gazelde müesses kafiye bulunmaktadır. Mukayyed kafiye ise rastlanmamıştır.

Gazel dışında iki müseddeste ise mücerred ve mürdef kafiye yer almaktadır. Mücerred kafiye -er, -ab, -e, -en, -et, -er; mürdef kafiye ise -âr, -âd, -ân seslerinden oluşmaktadır.

3.6. Redif

Redifler de kafiyeyle birlikte ahengi sağlayan unsurlar arasında yer alır. Şair, 103 gazelin 74'ünde redif kullanmıştır. Redif bulunmayan gazel sayısı 29'dur. Müseddeslerin bazı bentlerinde de rediflere rastlanmıştır. Redifler ek, ek-kelime, ek-kelime grubu, kelime, kelime grubu şeklindedir. Buna göre manzumelerde yer alan redifler aşağıda belirtilmiştir:

Ek redifler: -de, -dık, dırdın, -dur , -ına , -ız, -im, -lardan, -ler, -lerin, -mişleriz, -si, -yuz

Ek-kelime redifler: -a da, -dirler mi, -a beñzetdim, -den lezîz, -dir bu, -e irişdi, -ı begendirdim, -ı eksilmez, -ı görsen mi, -ı sürh, -ım gidiyor, -ım kıdasın, -ın felek, -in var, -mız eskidir, -ya bak

Ek-kelime grubu redifler: -a düşdi gönlümüz, -âl oldu bu şeb, -den eyler hâz, -ı seyr itdim, -ım bu gece, -ım ğurbet illerde, -ıñ geldi gel, -yi biz de unudurduk

Kelime redifler: dinilmez, beni, değil, eyledi, eyler, ferah, gelecektir, görünür, ğuzar, it, itmez, kalmadı, meşrebdir, nergis, olası, olayım, oldu, olmadı, olmak, olmamış

Kelime grubu redifler: itmem saña, kılsam ne var meşreb bu yâ, 'abes olmaz, bir dem gösterir, eyleme yâ Rabb, geldi hâ, ki dirler o benim, mı bâ'is, oldu besbelli, olduğın 'âlem bilür, olmamış dirmiş, olmasun yâ Rabb

3.7. Dil ve üslup

Manzumelerde sade bir dil kullanılmıştır. Anlama dayalı söz sanatlarına, zaman zaman mübalağaya kaçan ifadelere pek rastlanmaz. Samimi ve içten bir anlatım hâkimdir. Şair, bunu Türkçe kelimelere oldukça fazla yer vererek sağlamıştır. Farsça, Arapça kelime ve tamlamaları ise makul ölçüde kullanmıştır. Tüm mısraa yayılan uzun terkiplere manzumelerde tesadüf edilmez. Hatta bazı beyitlerde terkiplere rastlanmaz. Bazı manzumelerde şair, konuşma havası içinde duygularını aktarmayı tercih etmiştir. Sevgiliye “sen” diye hitap ettiği, kendisinden “ben” ve “biz” diye bahsettiği manzumelere rastlanır:

Sen beni terk eylesen ‘aşkıñ beni terk eylemez

Bir haķıķatlı hayâliñ tek cihânda yok şehâ

(52b)

Bir büse ile Cezmî[yi] hiç eylemediñ yâd

Haķķâ ki yine kân-ı mürüvvetsin inandıķ

(66a)

Gelseydi o gül lâleyi biz de unudurduķ

Endüh [u] ğam-ı dünyâyı biz de unudurduķ

(66b)

Cezmî'nin dilindeki sadelik deyimlere sıklıkla yer vermesiyle de ilişkilidir. Bugün de yaygın olarak kullanılan bir yerden ayağını kes-, ayn-ı ibretle nazar kıl- (ibret gözüyle bak-), candan geç-, canına kastet-, emek sarf et-, feleğin çemberinden geç-, imdadına yetiş-, insafa gel-, mekân tut-, saf tut-, vaktini fevt eyle- (vakit öldür-) gibi deyimlere manzumelerde rastlanmaktadır. Aynı zamanda *Dîvânçe*'de çille, idüben, irgür-, kanda, olaldan, şimden girü, şol, yanuben gibi arkaik kelimeler de bulunmaktadır. Bütün bunlar Cezmî'nin dilini kullanırken Türkçenin imkânlarından oldukça fazla yararlandığını göstermektedir.

Cezmî'nin sevgiliye şüh diye hitap ettiği mısralarına tesadüf edilse de bunların klasik Türk şiirinde kadını ve aşkın güzelliklerini konu alan, zarif ve çapkınca bir anlatımı (Mermer ve Keskin 2005:

95) ifade eden şûhane tarza ait gazeller olduğu söylenemez. Bu tür gazellerde daha çok aşktan, özellikle de sevgilinin umursamazlığından, ilgisizliğinden ve vuslata erememekten kaynaklı gam ile canından geçme hâli vardır. Bu nedenle daha ziyade âşıkane söyleyiş tarzının olduğu söylenebilir:

Çekdiğim bunca ğamı āh cānā yok bir ülfet

Bu teğāfül neden ey şūhī ‘aceb bu ğaflet

....

Vuşlat-ı dīdār için ben ki bu cāndan geçdim

Ne ‘aceb sende henüz Cezmī kұлundan nefret

(54a)

Cezmî aynı zamanda rint-meşrep bir şairdir. Manzumelerinde meyhane ve şarapla ilgili tasavvurlara sıklıkla rastlanmaktadır. Şair, kendisini rintlerden sayar ve meyhane kapısında bir bölük aşk ehlerinden biri olarak görür. Gönlünün rızkının, ciğerinin kanının ve sefa kadehinin eski olduğunu belirterek âdeta aşk hususundaki tecrübesini vurgular. Bu nedenle sevgiliye kavuşma isteğinin olağan karşılanması gerektiğini söyler. Böylece rintlerin içi saf şarapla dolu, parlak kadehinin kendisine layık olduğunu, bunun abes karşılanmaması gerektiğini belirtir:

Bir bölük ‘aşk ehliyüz Cezmī der-i mey-ĥānede

Kūt-i dil ĥūn-ı ciger cām-ı şafāmız eskidir

(58a)

Dil vuşlat-ı dil-dāra temennā ‘abes olmaz

Rindān olana cām-ı muşaffā ‘abes olmaz

(61b)

Cezmî'nin şiirlerinde vâsûht tarzı benimseyen şairlere ait ifadelere de rastlanır. Bilindiği üzere vâsûht tarzı şiirde, geleneksel şiirden farklı olarak âşık, sevgiliden yüz çevirir ve artık onun nazını çekmez, bir başka sevgiliye gitmekle tehdit eder (Taştan 2019: 448-450). *Dîvânçe*'de özellikle "itmeme sana" redifli gazelde (52a) başka sevgiliye gitmekle tehdit etmese de umursamaz tavrını açıkça belli

eden bir âşık tipine rastlanır. Bazı manzumede âşık ile sevgili âdeta geleneğin çizdiği rolleri değiştirmiş durumdadır. Âşık sevgiliye gözünde itibarının kalmadığını, ayrılık ateşiyle ağlayıp inlemeyeceğini, dünyada tek güzelin kendisi olmadığını, eziyetinden incinip ah etmeyeceğini söyler. Bununla da yetinmeyip kendisine kırılrsa bile ona gücünmeyeceğini ifade eder:

Var yüri şimden girü ben i'tibâr itmem saña
Âteş-i hecriñ çeküp hîç âh [u] zâr itmem saña

Yok mu şandın dünyâda sen tek cemâli âfitâb
Gördi dil şormasın ey cân âşikâr itmem saña

....

Kıldığın cevri [ü] cefâdan incinüp âh eylemem
Sen baña itdin velî ben inkisâr itmem saña

(52a)

3.8. Muhteva

Manzumelerde temel konu aşkıdır. Bundan hareketle sevgili ve âşığa dair tasavvurlar oldukça fazladır. Bilhassa sevgili klasik Türk şiirinde ifade edildiği şekliyle büt, şâh, şûh, hürşîd, mâh, efe, güzel gibi adlarla anılır. Bilhassa âşığa yüz çevirmesi, acımasızlığı, naz, işve ve umursamazlığı ile ön plandadır. Şair, sevgiliye bu konulardaki sitemini sıklıkla ifade eder. Hak etmesine karşın hiçbir şekilde kendisine ilgi göstermediğini belirtir. Sevgilinin kendisine zevk ve sefa meclisini, âşığa ise efkâr ateşini layık gördüğünü iddia eder. Bu nedenle birçok yerde sevgiliye zalim ve gaddar diye hitap eder:

Göricek Cezmî-i güyende yüz dönmek ne lâzımdır

Sen ol bezm-i şafâda ben çekerim âteş-i efkâr

(60a)

Ėayra ne lâzım 'arz idelim derd-i derünü

'Ařkıñ câmını şun güzelim aña sezâyuz

(62b)

Beni hicrâna mu‘tâd eyledin ey zâlim [ü] ğaddâr
Bu deñlü yâ teğâfûl bilmezem sende nedür her-bâr

(60a)

Cezmî, sıklıkla kendisini âşık yerine koyarak sevgilinin verdiği elem ve hüznle birlikte bilhassa hicran yarısından yakınıdır. Bununla birlikte manzumelerin geneline bakıldığında şairin aşkın zorlu ve çileli yönüne talip olan bir anlayış içinde olduğunu söylemek mümkündür. Bazı manzumelerde gözlerinden akan kanlı yaşların lezzetinden bahsederek bu husustaki memnuniyetini ortaya koyar. Öyle ki âlem içinde ondan güzel bir nesne olmadığını söyler. Ayrıca aşkıta Hz. Yakup’un Hz. Yusuf’a duyduğu sevgi ve özleme talip olduğunu belirtir. Üstelik bu hususta Hz. Eyüp’ün sabrının kendisinde bulunmasını ister:

Ĥûn-ı eşkim aqmada her demde şeb-nemden lezîz
‘Âlem içre görmedim bir nesne ol nemden lezîz

(57a)

Beni ‘aşka Yûsuf idüp ki ‘aşkı baña Ya‘kûb it
Belâ-yı hecre şabrımı dilerem şabr-ı Eyyûb it

(54b)

Manzumelerde sevgiliden ayrılık ve gurbet en çok şikâyet edilen hususlar içindedir. Bu manada kendisini hasta gönüllü diye tarif eden şair, kavuşma şerbetini içmekten başka ilaç olmadığını belirtmektedir:

Cezmî-i dil-ĥasteniñ ĥâli n’olur bilmem begim
Şerbet-i vaşlından özge yok aña emden lezîz

(57b)

Sevgilinin güzellik unsurları da şairin tahayyülleri içinde sıklıkla yer bulur. Aynı zamanda klasik Türk şiiri geleneğine uygun bir biçimde aktarılır. Buna göre manzumelerde sevgilinin gözü şehladır ve nergise benzetilmektedir. Kaşları keman, kirpikleri ok olarak tasavvur edilir. Ancak kirpiklerin her ne kadar yaralayıcılığından söz edilse de peykânın ferahlatıcı vasfı anlatılır.

Hatta gönlünün gam ve derdine derman arayan âşık için kirpik oklarının ilaç olduğu bu nedenle karşısında durup göğsünü açması tavsiye edilmektedir:

Beni şād itdi yine gözleri şehlā nergis

Çekelim vaşfına lāyık niçe tuğrā nergis

(63a)

Çeşmi el urdı kemāna tır-i müjgān dutdı şaf

İftihār eyler şecā‘at gösterir peykān ferah

(56a)

Gel gönül derd [ü] ğam-ı dil-dāra istersin ‘ilāc

Tır-i müjgānına karşı dur sīne ger göğsin aç

(55b)

Gamzelerin kan dökücü olduğu söylenerek acımasızlığı ve yaralayıcılığı üzerinde durulur. Cezmî, klasik Türk şiirinde sıklıkla ifade edildiği şekilde dudaklar için “la’l” ifadesini kullanır. Sevgilinin boyunun ise Tûbâ ve servi olduğunu söyler ve bu özelliğine vurgu yaparak seslenmeyi tercih eder:

Çille ğam hicrāndan ger ğamze-i hūn-ḥ‘ardan

Vaşf-ı hālim söylemek‘çün bulmadım bir cān ferāḥ

(56a)

Ḥayāl-i la‘liñ ile ey kām̄eti serv ü Tûbā

Tāzelendi derūnumda yine dāğ oldu nümā

(47a)

Manzumelerde sevgilinin yüzü bilhassa muma teşbih edilir. Cezmî, aynı zamanda onu mübalağalı bir biçimde anlatmayı tercih eder. Aşağıdaki beyitte mum diye tasavvur edilen yüz öyle güçlü bir ışık yaymaktadır ki bütün cihanı aydınlatır. Bu hâliyle güneş ve aya benzemektedir:

Şem‘-i ruḥuñ şu‘lesi kılmış münevver ‘ālemi

Cezmiyā şems [ü] kamer cihāna bir dem gösterir

(57b)

Sevgilinin dudağı özellikle kıymet bakımından değerlendirilir. Karun'un hazinesinden daha değerli olduğu söylenir. Saç ve ayva tüyler de manzumelerde şairin tahayyüllerinde yerini alır. *Dîvânçe'*de sevgilinin ayva tüyelerinin vasıflarının anlatıldığı "hat" redifli bir gazel (64a) bulunmaktadır. Bir beyitte sevgilinin kaşının yanına sarkan kâkül için "kulle-i Kâf" tabiri kullanılır ve gelenekte saç için pek rastlanmayan bir benzetmeye yer verilir.

Defne-i Kârûn eger olsa da kıymet yetmez
Kevşer-i la'l-i lebiñ derde devâlık görünür
(59a)

Yâd-ı la'liyle yârın dil kûşe-i ebrûya bak
Kulle-i Kâfdan çıkarmış kâkül-i ser-mûya bak
(66b)

Manzumelerde âşık, klasik Türk şiirine uygun bir şekilde sevgilinin eziyeti karşısında çaresiz olması ile ön plandadır. Sevgilinin kan dökücü gözlerindeki hışım ve kızgınlıktan perişan hâdedir. Bu nedenle boyu tıpkı dâl harfi gibi bükülmüştür. Aynı zamanda âşığın gönlünde sevgiliye duyduğu aşkın hevesiyle bir micmer gezdiği tahayyül edilir. İçinde aşkın ateşi yanmaktadır. Bu hâliyle âşık gam köşesinde kederle dolu beklemektedir. Şaire göre çaresiz âşığın gözünden zaman zaman seller misali yaşlar akmasına şaşılmalıdır:

Çeşm-i hûn-rîzindeki bilmem ne bu hışm [u] celâl
Kaddimi dâl eyleyüp kıldı beni âşüfte-hâl
(68b)

Oldı dil âşüfte-hâl bir kâmet-i dil-ber güzar
Dilde var şevkiñ velî bu sîned micmer güzar
(59a)

Kılup gam kûşesinde Cezmî-i bî-çâre dil pür-gam
'Aceb mi gözlerinden dem-be-dem aķarsa ger seyller
(60a)

Rakip de manzumelerde klasik Türk şiirinde alışıl gelmiş şekilde âşık ve sevgilinin yanında üçüncü bir tip olarak zikredilir.

Kötü yürekli, yıldızı düşük, sevgiliye layık olmayan, gülün çevresindeki diken, düşman gibi olumsuz sıfatlarla anılır. Sevgilinin etrafında dolanarak âşığa nispet yaptığı ifade edilir. Üstelik sevgiliye sihir yaptığı belirtilerek olumsuz tavırlarına sebep olarak da rakip görülür. Bunun yanında şair, rakip üzerinden sevgiliye sitemde bulunmaktadır. Gereksiz yere rakibe hürmet gösterip öğütlerini dinlediği, dediklerine kanıp verdiği sözleri unuttuğu, âşığa insafsızlık edip samimiyet kurduğu, eziyet çeken âşığı görmeyip mutluluk kadehini rakibe sunduğu şekilde tenkitlere maruz kalır:

Bize nisbet idüp çevre yanın ol ğonce hār eyler
Raķīb-i nā-sezā pendine gör ne i'tibār eyler
(58a)

Aġyār-ı bed-aķter mi anı eyledi efsūn
Yoķsa ki 'aceb te'ħīr-i pinhān gelecektir
(58b)

Beni kūyında görüp hāy bu ne sıklet dirsın
Raķīb-i bed-ħ'āh[a] bu deñlü neden yā hürmet
(54a)

Bed 'adūdan pend alup 'ahdin ferāmūş eyleme
Yār hecriñ hep çeker bu Cezmī yārānıñ gözet
(55b)

Cezmiyā sen ğam-ı dil-dār ile hoşsun ammā
Āh kim ol mārīd [olan] aġyāreden eyler hāz
(64a)

Yārı aġyār ile hem-dem olıcaķ 'āşıklarıñ
Kānda bulsun gelsin inşāf[a] begim ādem ferah
(56a)

Ağyāra şafā cāmını şunmak ne lāzımdır
Cezmî gibi kim ‘aşık-ı miḥnet-keşānıñ var
(60b)

Klasik Türk edebiyatının beslendiği önemli kaynaklarından olan din ve tasavvuf bahsi Cezmî'nin şiirlerinde âşık ve sevgili ilişkisine dair tasavvurlardan sonra yer almaktadır. Cönkte Hz. Peygamber bahsi ile dört halifeye dair hususlara değinilmemiştir. İman ve ibadete ait mefhumlara da rastlanmamaktadır. Bunun yanında eyleme yâ Rabb (53a), olmasun yâ Rabb (53a) ve -âr it (54a) redifleri ile yazılmış üç gazelde Allah'a yakarış ve dua ön plandadır. Bu yönleriyle münacat türünün özelliklerini gösterir. Cezmî bilhassa Allah'tan aşkını kendisine yar etmesini, mana âleminin sırlarına erişirmesini, feraset ve akıldan kendisini ayırmamasını talep eder. Lütfunu bir kadehe teşbih eder ve neşesinden, mestliğinden mahrum bırakmamasını diler. Bütün isteklerinin gerçekleşmesi hususunda ise ümitli olduğunu söyler ve gerekli ihsanın Allah'tan geleceğini belirtir:

İlāhî ḥaḫkın için ‘aşkıñı baña yār it
‘Ālem-i ma‘nide bu sırra beni mi‘yār it
(54a)

Ferāsetle ‘aḫıldan dūr idüp kılma beni meczūb
Şafā-yı cām-ı luṭfundan beni mest eyle maḥbūb it
(54a)

Cezmî yūri şimden girü ğamdan ferāġat kıl
Luṭf iste Ḥudādan saña iḥsān gelecekdir
(58b)

Tasavvufi mefhumlardan fakr, fenâ, nefis, tevhid, zikr gibi mefhumlara bazı manzumelerde tesadüf edilmektedir. Şair, fakr elbisesinin kendisine biçildiğinden beri dünyada gam çektiğini belirtmektedir. Bununla birlikte uğursuz diye tarif ettiği nefsin tevhid ve zikr ile itibarsızlaştırılacağını söylemektedir. Ayrıca Cezmî tasavvufi tipler içinde yer alan rind ve zahit bahsine de

manzumelerde yer verir. Bilhassa cahil olarak andığı zahitlerin aşk ve şarabın mestliğini ve ferahlığını bilmediğini söyleyerek eleştirir:

Biz ki bu cihānda mā' il-i faqr u fenāyuz
Hem faqr ile faqr eyleriz der-bāb-ı rızāyuz
(62b)

Nefs-i şümü tevḥīd [ü] ezkāradan eyle zelīl
Nūr-ı envā'-ı Ḥudā birle anı kılsın ḥacīl
(68a)

Mest olup şundukda sākī destime fincān feraḥ
‘Āşıka ni‘met degil mi zāhid-i nā-dān feraḥ
(56a)

Manzumelerde sıklıkla elest meclisine de çeşitli tasavvurlarda yer verilir. Bilhassa ezel sākīsine ve elinden içilen aşk kadehine atıf yapılır. Şair, bezm-i ezelde aşk kadehinden içtiğini belirtmektedir. Bu nedenle iyi ile kötüyü seçebildiğini söylemektedir. Aynı zamanda her kim ki o kadehten içmişse ona kayıtsız kalamayacağını da vurgulamaktadır:

Cām-ı ‘aşkı biz ezel ey müdde‘ī içmişleriz
Ġāfil olma bir birinden ḥayr [u] şer seçmişleriz
(62a)

Ol sākī-yi bezm-i ezeliñ cāmını her kim
Nüş eyledi geldi aña bīgāne dinilmez
(62a)

Sonuç

Cönkler birçok eseri gün yüzüne çıkarması bakımından mecmûalarla birlikte Türk edebiyatı için önemli kaynaklar arasındadır. Bununla birlikte cönklerin sadece sözlü geleneğe ya da halk şiirine ait ürünleri barındırdığı da söylenemez. Yapılan çalışmalar cönklerin klasik Türk edebiyatına ait ürünlere de oldukça fazla yer verdiğini göstermektedir. Bu manada çalışmaya konu olan cönk de içinde çoğunlukla klasik Türk edebiyatına mensup şairlere ait manzumeleri barındırması bakımından bu duruma önemli bir örnektir.

Çalışmada Millî Kütüphane Yazmalar Koleksiyonunda “06 Mil. Yz. Cönk 140” arşiv numarası ile kayıtlı cönk ve Cezmî mahlaslı bir şairin *Dîvânçe*’si tanıtılmıştır. Şairin hayatı, edebî kişiliği hakkında biyografik kaynaklarda ve tezkirelerde herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu nedenle ilgili hususlar ve şairin mensubu olduğu edebî gelenek de kesin bir şekilde ortaya konulamamıştır. Bundan dolayı tek kaynak olan *Dîvânçe*’sinden yola çıkılarak nispeten kısıtlı değerlendirmeler yapılmıştır.

Cönkte Cezmî’ye ait 103 gazel ve 2 müseddes tespit edilmiştir. Manzumeler Arap alfabesinin harf esasına göre sıralansa da cönkte bir bütünlük teşkil etmemektedir. Şiirlerin bulunduğu bazı varaklarda başka şairlere ait gazellerin araya girdiği görülmüştür. Manzumeler şekil hususiyetleri bakımından incelendiğinde ise mürettibin Cezmî’ye ait bazı manzumelerin üzerine başlık olarak semâî, kalenderî ve dîvân gibi âşık tarzı halk şiirinin aruzla yazılan nazım şekillerinin adlarını yazdığına tesadüf edilmiştir. Bu durum şairin kalem şairi olabileceğini düşündürse de mürettibin cönkte gazellerine yer verdiği Bağdatlı Rûhî’ye ait bazı manzumelere de semâî ve dîvân gibi başlıklar yazdığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda şair, bir manzumesinin matla beytinde şiirin gazel olduğunu ifade etmesine karşın mürettip “semâî” başlığını atmıştır. Bu durum mürettibin halk şiirine aşinalığı ve şiir zevkini yansıtan bir olgu olduğu şeklinde değerlendirilmiştir. Bu nedenle semâî, kalenderî ve dîvân gibi başlıklar taşıyan manzumeler klasik Türk şiiri nazım şekli gazel, Cezmî de klasik Türk şiirine mensup bir şair olarak değerlendirilmiştir.

şairin manzumelerinde Arapça ve Farsça kelime ve terkiplere fazla yer vermediği, dilinin sade olduğu görölmüştür. Ayrıca arkaik olarak değerlendirilecek kelimelerin yanında deyimlere de şiirlerinde yer vererek Türkçenin ifade gücünden oldukça fazla yararlandığı tespit edilmiştir. Gazellerin çoğunun aşıkane ve rindane üslupla kaleme alındığı, şûhane ve hikemî tarza ait unsurlara ise kayda değer şekilde yer verilmediği görölmüştür. Ayrıca bazı gazelerde vâsûht tarza ait ifadelere rastlanmıştır.

şair bilhassa sevgiliye duyulan aşkın ıstırap yönünü anlatmanın yanında sevgilinin güzellik unsurlarına da sıklıkla değinmiştir. Tasavvufi mefhumlara bazı gazelerde rastlansa bile şairin mutasavvıf olarak değerlendirilmesine olanak verecek şekilde bir yoğunluğu ifade etmediği görölmüştür. *Dîvânçe'*de din bahsinin nadir olarak işlenmesine karşın Allah'a yakarış ve duanın ön planda olduğu münacat türündeki gazellerin de mevcut olduğu tespit edilmiştir. Ancak ibadetle ilgili unsurlara tesadüf edilmemiştir.

şairin kafiye ve redif gibi unsurlarla manzumelerde ahengi yakalama yoluna gittiği ve bunda da oldukça başarılı olduğu görölmüştür. Aynı zamanda remel ve hezec bahirlerinin dört farklı kalıbıyla şiirlerini kaleme aldığı, klasik Türk şiirine mensup şairlerin çoğunda olduğu şekilde imale, zihaf ve vasil gibi aruz uygulamalarına başvurduğu tespit edilmiştir. Ancak gazelerde zihafalara oldukça fazla rastlanmıştır.

Sonuç olarak Cezmî'nin azımsanmayacak kadar manzumesinden oluşan *Dîvânçe'*si çalışmaya konu olan cönk dışında henüz yayımlanmamıştır. Bununla birlikte gerek şairin hayatı, mensup olduğu edebî gelenek gerekse başka eserleri olup olmadığı gibi hususlar açıklığa kavuşturulamamıştır. Özellikle mecmûa veya cönklerde yapılacak araştırmalarla şairin başka manzumelerine ulaşılabileceği gibi müstakil eser/eserlerine de rastlanabileceği açıktır. Böylece şair hakkındaki belirsizlikler ortadan kalkacaktır.

4. Metin

4.1. Metin neşrinde kullanılan usul

Manzumeler çeviri yazıya aktarılırken bilhassa Arapça ve Farsça ek ve terkipler İsmail Ünver'in yazım birliğine dair önerileri (2018: 51-83) dikkate alınmıştır. Okuma hususunda tereddüde düşülen kelimelerin yanına (?) işareti kullanılmıştır. Metin tamiri gerektiren yerler köşeli ayraç “[ ]” ile gösterilmiştir. Varaklar mürettibin numaralandırma esası dikkate alınarak 1a'dan başlamıştır. Cöngün birçok yerinde başlıktan önce yazılan “destûr” ya da “destûr yâ pîr” gibi ifadeler metinde yer verilmemiştir. Çalışmada örnek şiirler başlığında verilen manzumelerin cönkte - mürettibin kırmızı mürekkeple yazdığı şekilde- hangi nazım şekli ile belirtildiği dipnotta gösterilmiştir. Zihaf olan sesler italik olarak gösterilmiştir.

4.2. Örnek Manzumeler

Dîvânçe-i Cezmî Raḥmetu'llâhi 'Aleyh'

[Ġazeller]

47b

-1-2

[*Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*]

- 1 Ser-i kûy-ı dil-ārāya varınca 'aşık-ı şeydā
Harīm-i beyt-i dilde āteş-i ḥasret olur peydā
- 2 Metâ'-ı ḥüsn-i dil-berde 'aceb bir ḥikmet[i] var kim
Ḥayâtı naḳd [ü] şarf eyler 'aşıklar rāhına her-cā
- 3 Bu bir sırr-ı mu'azzamdur aña 'aql irmesi müşkil
Ḥaḳîkatle nazār kıl gör nedür bu 'ālem-i eşyā

¹ “Allah ona rahmet etsin!” manasında bir dua ifadesidir.

² Cönkte “Dîvân” başlığını taşımaktadır.

4 Bu ‘ařkıñ evveli kaşre ise ma‘nide deryadır
Gel ey cān-ı peder sa‘y it iriş bu sırra hā durma

5 ‘Aceb Cezmī ire mi vuşlat-ı dil-dārına yā Rabb
Eger bu āh-ı şasretle şalursa yazık ey řayfā

47b -2-³

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

1 N'eyleyem çarh-ı felek kıldın yine cevrin nümā
Eyledin hāliñ dāger-gün ‘ařkıñ her cā-be-cā

2 Pister-i ğamda yatur oldum zīt-ı bīmār-ı ‘aşk
Ey mürüvvetsiz felek bilmem ne dirsın sen daha

3 Zūlm [ü] bī-dādın elinden n'eyleyüp n'itmek gerek
şunmadın hīç kimseye ‘ālemde bir cām-ı řafā

4 Gözlerinden hūn-ı dil ařsın müdām benden beter
Olasın bir derd-i bī-dermāna sen de mübtelā

5 Bir yaña cevri felekden bir yaña bu nāleden
şaşdı kıldı arada n'itsin bu miskīn Cezmiyā

---

³ Cönkte “Ġazel” bařlıĝını taşımaktadır.

52a

-3-4

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 Var yüri şimden girü ben i'tibâr itmeme saña
Âteş-i hecriñ çeküp hiç âh u zâr itmeme saña
- 2 Hâlimi bildin (?) bu deñlü bir kezin raħm itmedin
Bî-mürüvvet ben daħı dilden medâr itmeme saña
- 3 Yok mu şandın dünyâda sen tek cemâli âfitâb
Gördi dil şormasın ey cân âşikâr itmeme saña
- 4 Kıldığın cevr [ü] cefâdan incinüp âh eylemem
Sen baña itdin velî ben inkisâr itmeme saña
- 5 Kanda kim cânıñ diler var Cezmîden ħavf eyleme
Söylemem şormam daħı nuţkı nişâr itmeme saña

52b

-4-5

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 Eşk-i çeşm mevc urup akdı hemân-dem cā-be-cā
Tığ-ı âhımdan alur her demde gerdün merħabā
- 2 Ey sehî kad kâmetiñ her dem kıyâmet gösterir
Her kaçan kim bezm-i aġyâra vire rüyuñ cîlā

⁴ Cönkte "Dîvân" başlığını taşımaktadır.

⁵ Cönkte "Dîvân" başlığını taşımaktadır.

3 Sen beni terk eylesen ‘aşkıñ beni terk eylemez
Bir haqıkatlı hayâliñ tek cihânda yok şehâ

4 Secdegâhım târ-ı müyınveş siyâh oldu begüm
Şem‘a yanmaz mañla‘u‘l-envâr rüyundan cüdâ

5 N’eyleyem bir küfr-i bî-dîn destine oldım esîr
‘Aşkın oldu Cezmî-i miskîne şâhım Kerbelâ

52a -5-6

[Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Vaşl-ı yârı ârzü kılsam ne var meşreb bu yâ
Halka kendümi cârü kılsam ne var meşreb bu yâ

2 İltifât-ı yâreden kaç‘-ı nazar kılmaz gönül
Destimi hem-dem sebû kılsam ne var meşreb bu yâ

3 Ta‘n-ı a‘dâdan ne kayd el virse bezm-i ‘işretin
Küy-ı yâra çeşmi cü kılsam ne var meşreb bu yâ

4 Kesdi bezmden ayağın[ı] sâkiyâ gör gam budur
‘Âlemi hep cüst [ü] cü kılsam ne var meşreb bu yâ

5 Cezmîyi âlüde-nefs şanma şakın ey müdde‘î
Gördigim meh-rüya hû kılsam ne var meşreb bu yâ

---

⁶ Cönkte “Dīvân” başlığını taşımaktadır.

53a

-6-7

[Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

- 1 Beni ğurbet diyârında perîşân eyleme yâ Rabb
Esîr-i miñnet [ü] endüh-ı devrân eyleme yâ Rabb
- 2 Yeter bu hûn-ı eşkim dize diz olmuş akar her dem
Meded dil hânemi bu bâbda vîrân eyleme yâ Rabb
- 3 Şaçup rahmet âbından nâr-ı hecr-i dilde teskîn it
Yağup ğam tennûrunda beni büryân eyleme yâ Rabb
- 4 Dilimden her ne deñlü cürm-i 'işyân itdigim var ise
Perîşânım kıamudan ğarğ-ı hicrân eyleme yâ Rabb
- 5 Ne deñlü Cezmiyâ kıldımsa ger bu bâbda da'vîler
Yine sen ğurbet illerde perîşân eyleme yâ Rabb

53b

-7-8

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 Mañla'ı'l-envâr rüyı hep hayâl oldu bu şeb
'Âşıkâ çarğ-ı sitemkârdan ne âl oldu bu şeb
- 2 Rağs idüp devr-i felek şeb-târ kıldı rûzumuz
Şu'be-i 'akse niñâ'î (?) ihtimâl oldu bu şeb

⁷ Cönkte "Semâî" başlığını taşımaktadır.

⁸ Cönkte "Dîvân" başlığını taşımaktadır.

- 3 Fūrkat eyyāmında devr oldı yine vech-i ḥabīb
Ārzū-yı murğ-ı dil[e] bilmem ne ḥāl oldı bu şeb
- 4 Sīne-i pūr-dāğımız birbirine oldı nümā
Çille-i saḥta mecālīm bī-mecāl oldı bu şeb
- 5 Cezmiyā ḥāk-i der-i dil-dāra manşūr olmadan
Fitne-i devr [ü] zamāndan ḳaddi dāl oldı bu şeb

54a -8-9

[Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

- 1 Çekdigim bunca ğam [u] āh¹⁰ cāna yok bir ülfet
Bu teğāfül neden ey şūḥīr 'aceb bu ğaflet
- 2 Cigerim ḥūn idüben nāle [vü] giryān itdin
Yok mudur resm-i ḳānūnda 'āşıḳa şefkat
- 3 Çeşm-i ḥūn-rīziñ elinden ne bu gitmez ḥançer
Ġaraziñ ḳaşdım ise cānıma çok çok minnet
- 4 Beni kūyunda görüp hāy bu ne sıḳlet dirsin
Raḳīb-i bed-ḥāḥ[a] bu deñlü¹¹ neden yā ḥürmet

⁹ Cönkte "Ġazel" başlığını taşımaktadır.

¹⁰ Metinde "āh-ı ğam" şeklinde yazılmıştır.

¹¹ Vezin gereği mısra da bulunan "ne" ifadesine yer verilmemiştir.

5 Vuşlat-ı dîdâr için ben ki bu cāndan geçdim
Ne ‘aceb sende henüz Cezmî kulundan nefret

54b -9-¹²

[Mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün]

1 Beni ‘aşka Yūsuf idüp ki ‘aşkı baña Ya‘küb it
Belâ-ı hecre şabrımı dilerem şabr-ı Eyyüb it

2 Şu‘â‘-ı mihr-i yārım gün-be-gün şems-i münevverveş
Ziyâ virsin derūnumda hayâl-i la‘l[i] mektüb it

3 Hālâş it kayd-ı dünyādan beni ‘aşkıyla bend eyle
Hemân vech-i dil-ārâyı baña bir hoşça manşüb it

4 Ferâsetle ‘akıldan dūr idüp kılma beni meczüb
Şafâ-ı cāmı luţfundan beni mest eyle maḥbüb it

5 İlâhî ne dilem var kim saña ‘arz eyleyem ḥālim
Kerem kıl ben günehkâr Cezmî kuluñ şi‘rini ḥüb it

56a -10-¹³

[Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün]

1 Mest olup şunduğda sâkî destime fincân feraḥ
‘Âşıkā ni‘met degil mi zāhid-i nā-dān feraḥ

¹² Cönkte “Semār” başlığını taşımaktadır.

¹³ Cönkte “Dîvân” başlığını taşımaktadır.

- 2 Çeşmi el urdı kemāna tîr-i müjgān dutdı şaf
İftihār eyler şecā‘at gösterir peykān ferah
- 3 Çille ğam hicrāndan ger ğamze-i hûn-h‘ārdan
Vaşf-ı hālîm söylemek çün bulmadım bir cān ferāh
- 4 Böyle bir elţāf [ü] feyz-i nuţk-ı hecr-i yār ile
Ger olursa meskenim şüfî yine zindān ferah
- 5 Bir mürüvvet kânıdır ammā ki ger kılsa kabûl
Terk idüp aġyārı kılsa Cezmiyā meydān ferah

58b

-11-14

[Mef‘ûlü mefâ‘ilü mefâ‘ilü fe‘ûlün]

- 1 ‘Ahdımda vefā var didi bir cān gelecekdir
Āşüfte hālîm oldu perîşān gelecekdir
- 2 Aġyār-ı bed-ahter mi anı eyledi efsûn
Yohsa ki ‘aceb te’hîr-i pinhān gelecekdir
- 3 Oldı dîdeler hûn ciger kan ile doldı
Güyā ki henüz derdime dermān gelecekdir
- 4 Almış haberi dîde-i ter bād-ı şabādan
Cān Mısrına ol Yūsuf-ı Ken‘ān gelecekdir

---

¹⁴ Cönkte “Kalendarî” başlığımı taşımaktadır.

5 Cezmî yüri şimden girü gamdan ferâgat kıl
Luţf iste (?) Hudâdan saña ihsân gelecekdir

59a -12-15

[Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Nîm-nigâhında cānâ özge-nümâlık görünür
Şöyle beñzer ki eyâ çok âşinâlık görünür

2 Defne¹⁶-i Kārûn eger olsa da kıymet yetmez
Kevşer-i la'l [ü] lebiñ derde devâlık görünür

3 Reh-güzârında gelüp hep geçicek ol mâh-rû
Her taraftan 'âşîka eyler îmâlık görünür

4 Hürşîd [ü] mâh¹⁷-ı münîr görse dahı geçmez idi
Meh-cebînden o zamân kim rûşenâlık görünür

5 Gânzeler hışma gelüp kan dökecek demleridür
Şakın ey dil ki saña bunda aralık görünür

6 Şafâ-yı hüsn-i bâğî şanma ki her dem bulunur
Hele bak çeşmine ağ gâhî karalık görünür

¹⁵ Cönkte “Gazel” başlığını taşımaktadır.

¹⁶ Vezin gereği “defîne” kelimesi “defne” şeklinde yazılmıştır.

¹⁷ Metinde “hürşîd-i mâh” şeklinde yazılmıştır.

7 Cezmiyâ bir nazar-ı pāk ile cānānımızıñ
Dīde-i mestine bak ¼udret-i Hālķ görñnür

59a -13-18

[Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

1 Hāk selāmet vire ol hūrşīd [ü] māhum gidiyor
Nice zār eylemeyem çeşm-i siyāhum gidiyor

2 'Akse duranı bırakmaz n'idelim çarķ-ı felek
Hākdan özge çāre yok ğayr[1] penāhum gidiyor

3 Yürī ey cān [u] ciger kūyına yārñ görelin
Kāndadır 'azm-i sefer kanda yā şāhim gidiyor

4 Nī'met-i vaşl[1] dirīğ itmede 'aşıklarına
Var imiş özge hayāl anda niğāhum gidiyor

5 Hāset-i dil-dār ile şeb-tā-seher Cezmī gibi
Ser çeküp āsumāna meş'al-i āhum gidiyor

60a -14-19

[Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün]

1 Beni hicrāna mu'tād eyledin ey zālīm [ü] ğaddār
Bu deñlü yā teğāfül bilmezem sende nedür her bār

¹⁸ Cönkte "Dīvān" başlığını taşımaktadır.

¹⁹ Cönkte "Semār" başlığını taşımaktadır.

- 2 Ezelden gösterip rüy-ı vefâ kıldın beni meftûn
Belâ bârânı ile şimdi bî-zâr eylediñ ey yâr
- 3 Bilüp hâl-i za'îfim şormadın bir kez ne bu zâlim
Kanı inşâf kanı mürvet²⁰ kanı kim sende îmân var
- 4 Beni bu hâle şaldın hiç dimezsın ki 'aceb n'ola
Hâli bî-çâreniñ şâhım olupdur şimdi pek düşvâr
- 5 Göricek Cezmî-i güyende yüz dönmeç ne lâzımdır
Sen ol bezm-i şafâda ben çekerem âteş-i efkâr

62a -15-²¹

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 Câm-ı aşkı biz ezel ey müdde'î içmişleriz
Ġâfil olma birbirinden hayr [u] şer seçmişleriz
- 2 Dergâh-ı hâcet-revâ mülk-i 'ademden gelmişiz
Sırr-ı aşka her seher-hîz dem avuç açmışlarız
- 3 Çıkmasak mey-hâneden vardır yeri şimden girü
Hûn-ı dilden niçe dem çok tolular içmişleriz
- 4 Olmasa devletimiz dünyâda biz ğam çekmeziz
Çün libâs-ı fakr ol bezm-i ezel biçmişleriz

²⁰ Vezin gereği "mürüvvet" kelimesi "mürvet" şeklinde yazılmıştır.

²¹ Cönkte "Dîvân" başlığını taşımaktadır.

5 Ger ğarazıñ h[ā]ddeden çekmek ise ben Cezmīyi
Biz felegiñ çenberinden niçe dem geçmişleriz

62a -16-²²

[Mefülü mefailü mefailü feulün]

1 Her şām u seher nāle [vü] efgāne dinilmez
Mihnet-keş-i derd ü belā bārāne dinilmez

2 Ol sākī-yi bezm-i ezeliñ cāmını her kim
Nüş eyledi geldi aña bīgāne dinilmez

3 Yağdı vücūdum āteş-i hasret benim ey dost
Şaldı beni bir kulbe-i aħzāna dinilmez

4 Gösterdi baña derd [ü] ğamı hecr ile devrān
Kılmadı devā hāzık-ı Loqmāna dinilmez

5 Cezmī yāra hāl dil ile ‘arz eyledi hālın
Güldi didi ey ‘aşıq-ı dīvāne dinilmez

65a -17-²³

[Mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün]

1 Gel ey çeşm-i belā-keş yāra sırrım eyledim şāyi‘
Yetür şimden girü devvāre eşkim hūn idüp vāşi‘

²² Cönkte “Kalenderī” başlıĝını taşımaktadır.

²³ Cönkte “Semār” başlıĝını taşımaktadır.

- 2 Kılam taḥrîr-i vaşf-ı ‘arızîñ gül-gün-ı eşkimden
Açam dâğ-ı nihânım birbirin sînemde gör lâmi‘
- 3 Beni bu hâlde kim görse dirîğâ dir ne ḥikmetdir
Bu deñlü bî-vefâlık sen dil-ârâdan degil sâmi‘
- 4 Taḥammül eylemez oldu bu iller şimdi ben zârı
Varup kûy-ı cânâna şavt-ı râz itsem gerek vâşi‘
- 5 Ḥayâl-i ‘arızîñ cânâ derûn-ı dilde naş oldu
Ne mümkün şeyḥ [ü] şâb itsün bu bâbda Cezmiyâ mâni‘

70a -18-²⁴

[Mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün mefâ’ilün]

- 1 Bugün bir nev gâzel yazdım o dil-dârı begendirdim
Dönüp pervâneveş şehâ o gül-nârı begendirdim
- 2 Egerçi çok cefâ çekdim reh-i ‘aşkında cânânîñ
Bi-ḥamdi’llâh hele ol şem‘-i ruḥsârı begendirdim
- 3 Bu şeb kûy-ı dil-ârâda yine tiğ-ı firâkımla
Bulup bir taḥrîb (?) ammâ fırsat âğyârı begendirdim
- 4 Temâşgâhına vardım gül-i ruḥsârına karşı
Aña nisbet niçe şeydâne gamdârı begendirdim

²⁴ Cönkte “Semâr” başlığını taşımaktadır.

5 Bugün vaşfında ey meh-rũ yine kil-k-i seřhârımla²⁵
Fünũn [u] şi'r ile Cezmĩ[de] mi'yârı begendirdim

71a -19-²⁶

[Fe'ilâtũn fe'ilâtũn fe'ilâtũn fe'ilũn]

1 Revā mı sen varup aęyār ile hem-dem olasın
Beni feryāda şalup sen řād [u] ĥurrem olasın

2 Gũle gũlme yaķıřır bũlbũle efgān ile zār
Ey dil-i řũrĩde lāyık saña pũr-ęam olasın

3 Ğonceniñ cilvegāhı 'āřıķa řubĥ ile mũdām
Vuşlat-ı dĩdār umar zaĥmına melhem olasın

4 Hāliñi 'arz ideğor vaķti ile sulţāna kim
Olmaya zerre sebep zārına maĥrem olasın

5 Ne revā hem-dem olup aęyār-ı bed- ĥ'āh ile sen
Ĥuřřā Cezmĩ gibi 'āřıķa elzem olasın

²⁵ Vezin gereği "seřĥār" kelimesi "seřār" şeklinde yazılmıştır.

²⁶ Cõnkte "Ğazel" başlığını taşımaktadır.

72a

-20-²⁷

[Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

- 1 Sâkiyâ gel câmı şun yandı bu cānım kıandasın
Aldı bu miñnet ğubârı çevre yanım kıandasın
- 2 Eylemek bezm-i ma'ârifden bu deñlü ictinâb
Yâ revâ mı dîdeden ağıdı bu kıanım kıandasın
- 3 Olmadı hergiz hayâliñ dîdeden bir lahza dūr
Gözlerim gözler rāhın hep dîde-bānım kıandasın
- 4 Çāk çāk oldu sñem hiç hām yir yok şerhadan
Dest-i tığ-ı cevreden²⁸ her dem vîrānım kıandasın
- 5 Hâb gelmez dîdeme şeb rûzumuz miñnetle hep
Hûn-ı çeşm Cezmiyâ dinmez cenānım kıandasın

[Müseddesler]

-1-

[Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

79a

-I-

Çekdiğim bunca ğamı t̄ali'-i nāmım kıaderi
Dūd-ı āhım getürür evc-i felekden ğaberi
Yeñi başdan çekilür sñeme cevrin beteri
Bilemez 'ayn-ı vişâl giryede çeşmim başarı

²⁷ Cönkte "Dîvân" başlığını taşımaktadır.

²⁸ Vezin gereği "cevrinden" kelimesi "cevrden" şeklinde yazılmıştır.

Ferāmūş eyleye mi dil mād̄er ile pederi
Kıla mı def'î 'aceb āh ğam-ı hicrān kederi

-II-

İdemem aḥvāl̄imi 'arz-ı cānāna ne 'aceb
Kılamam şerḥ-i derūnum yāra bir ḥaylī ta'ab
Çeşm-i şūr-engīzin olmuş yine ālūde-ġazab
Tūṭī-i ṭab'ıma bir gün ola mı feyz-i naşab
Ferāmūş eyleye mi dil mād̄er ile pederi
Kıla mı def'î 'aceb āh ğam-ı hicrān kederi

-III-

Varayım aḥvāl̄imi bildiriyin cānāneye
Tır-i müjgānı kemend ile ḥalāş olma yine
Zā' il olmaz bu felāket yine bende yā niye
Ola mı bir gün idem himmet[i] ol pīrāneye
Ferāmūş eyleye mi dil mād̄er ile pederi
Kıla mı def'î 'aceb āh ğam-ı hicrān kederi

-IV-

N'ola derd-i dil-i zārımı işitsem āşikār
Ser çeküp meş'al-i āhım giceler çarḥa çıkar
Gūş idüp cümle melā'ik ḥāl̄ime eyledi zār
Dest-i luṭfuyla ola mı dil-i hicrāna medār
Ferāmūş eyleye mi dil mād̄er ile pederi
Kıla mı def'î 'aceb āh ğam-ı hicrān kederi

Eyżan

80a

-V-

Nice bir Cezmî gibi derd ile mu‘tād olayın
Künc-i miñnetde yine ‘aşk ile ber-bād olayın
Sâkiyâ bir cām[1] şun göñlüme ābād olayın
İre mi ol deme ki ğuşşadan āzād olayın
Ferāmūş eyleye mi dil māder ile pederi
Kıla mı def‘i ‘aceb āh ğam-ı hicrān kederi

79b

-2-

[Fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün]

-I-

Göricek sūzı göñül sen gül-i nāzik bedeni
Cāy-gir oldu hayālîñle eritdi bu teni
‘Ākıbet dağdı n’idem boynuma ‘aşkıñ reseni
Çāk çāk oldu sñnem ermedi serv [ü] semeni
Kān döker ārzū çeker bu dīde ter cānā seni
Ger bu ħasretle kılurum yazık eyvāh beni

-II-

Gerçi ki vardı ezelde sen ile şöñbetimiz
Şimdi pek artdı derün içre n’idem şiddetiniz
Ġayra yok bir ğarazım hep sañadır minnetimiz
Bırağup ğitme bizi kesme cānā ülfetimiz
Kān döker ārzū çeker bu dīde ter cānā seni
Ger bu ħasretle kılurum yazık eyvāh beni

-III-

Gel eriř bezme sākī aldı vücūdum Őererin
Dām-ı hecriñle esīr oldıķ ezeli yok haberin
Niyeti ğarķ vücūdumu ‘aceb çeřm-i terin
Yād-ı la‘ilīle cānā irmese Őefķat nazarin
[Ķan dōker ārzū çeker bu dīde ter cānā seni
Ger bu ğasretle Ķalurum yazıķ eyvāh beni]²⁹

Eyzan

80b

-IV-

Ne gezer bōyle nezāketle bu ĶarĶ-ı devrān
Kimi řād eyledi bir ğor hele bu kōhne cihān
Ķāresi ‘ařķa dūřup gezmeli bir ğaylī zamān
Cezmī tek eyle beni luřfuña cānā miħmān
Ķan dōker ārzū çeker bu dīde ter cānā seni
Ger bu ğasretle Ķalurum yazıķ eyvāh beni

²⁹ Metinde ‘Ferāmūř eyleye mi dil māder ile pederi / Ķıla mı def‘i ‘aceb āh ğam-ı hicrān kederi’ řeklinde yazılmıřtır. Mūrettip tarafından sehven bu řekilde yazıldıđı dūřünölmektedir.

Kaynakça

- AKSOYAK, İsmail Hakkı (2016), "Cönk İmlâsı", *Milli Folklor*, (111), 5-13.
- AKSOYAK, İsmail Hakkı (2020), CEZMÎ, Hurremî, Azîz Efendi-zâde Mehmed Abdülkerîm Cezmî Efendi. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/cezmi-aziz-efendizade-mehmed-abdulkerim>. [Erişim: 12.11.2023].
- AKSOYAK, İsmail Hakkı (2020), *Rif'atî*, <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rifati> [Erişim: 16.04.2024].
- AKSOYAK, İsmail Hakkı (2020), *RİF'ATÎ, Rif'atî Efendi*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/rifati-rifati-efendi-mdbir>. [Erişim: 16.04.2024].
- Ali Emiri Efendi (2018). *Tezkire-i Şu'arâ-yı Âmid*. (hzl. İ. Kadıoğlu). <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58689,ali-emiri-efendi--tezkire-i-suara-yi-amidpdf.pdf?0> [Erişim: 12.11.2023].
- ÇAKIR, Emine (2020), *Cürmî*, <https://teis.yesevi.edu.tr/%20madde-detay/curmi>. [Erişim: 16.04.2024].
- DURAN, Hamiye (2016), "Dana Dili Terimi ve Cönk Araştırmacılarının Karşılaştığı Bazı Problemler", *Milli Folklor*, (111), 41-51.
- EKİNCİ, Ramazan (2018), *Vekâyi'u'l-Fuzalâ-Şeyhî'nin Şakâ'ik Zeyli*. C. 2. Ankara: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yay.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (1984), *Folklor ve Etnografya Araştırmaları Cönkler Üzerine*, İstanbul: Anadolu Sanat Yay.
- Güftî (2001). *Teşrifâtü's-Şu'arâ*, (hzl. Kâşif Yılmaz), Ankara: AKM Başkanlığı Yay.
- GÜRBÜZ, Mehmet (2012), "Sözlü Kültür Belleğinde Bir Dîvân Şairinin İzleri: Cönklerde Nâbî", *Millî Folklor*, 24(95), 54-62.
- İPEKTEN, Haluk (2012), *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yay.
- KÖKSAL, Mehmet Fatih (2019), "Şiir Mecmûaları ve Cönklerdeki Nesîmî", *Nesîmî Kitabı*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası.

- KÖKSAL, Mehmet Fatih (2017), "Dîvân Şiiri-Cönk İlişkisi ve 'Cönk' Redifli Gazeller", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (37), 247-290. <https://doi.org/10.21497/sefad.328602>.
- KÖKSAL, Mehmet Fatih (2016), "Cönklerde Dîvân Şiiri, Dîvân Şiirinde Cönkler", *Millî Folklor*, (111), 28-40.
- Mehmed Tevfik (2017). *Kâfile-i Şu'arâ*. (hzl. F. S. Kutlar Oğuz, H. Koncu, M. Çakır). <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/56163,mehmed-tevfik-kafle-i-su39arapdf.pdf?0> [Erişim: 11.11.2023].
- MERMER, Ahmet, KOÇ KESKİN, Neslihan (2005), *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yay.
- Mirzazade Mehmet Salim Efendi (2018), *Tezkiretü'ş-şuarâ*. (hzl. Adnan İnce). <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/57124,mirza-zade-mehmed-salim-tezkiretu39s-su39arapdf.pdf?0> [Erişim: 11.11.2023].
- MUSALI, Visali (2015). "Türk Tezkireciliğinin Araştırılmamış Bir Sayfası", *Bilig*, (72), 73-92.
- SAKAOĞLU, Saim (1985), "Cönklerin Kültür Tarihimizdeki Yeri", *Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu*, 219-226.
- Seyrekzâde Mehmet Âsım (2019), *Zeyl-i Zübdetül-Eş'âr*. (hzl. Coşkun, Ali Osman) <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/67153,zeyl-i-zubdetu39l-esarpdf.pdf?0> [Erişim: 22.10.2023].
- SONA, İbrahim (2016), Yazılı Kaynaklarda, Kültürel Hafıza Cönkler. *Millî Folklor*, (111), 75-86.
- TAŞLIOVA, Muammer Mete (2006), "Elektronik Cönk Kavramı ve Türk Halkbilimi'nin Değeri Bilinmeyen Kaynakları", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, (5), 89-112.
- TAŞTAN, Erdoğan (2019), "Nedim'in şiirlerinde 'Vâsûht' tarzı aşkın izleri", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (16), 448-450. <https://doi.org/10.29000/rumelide.618998>.
- ÜNVER, İsmail (2008), "Çevriyazıda Yazım Birliğı Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi*, 11(1), 54-89.